

Медицький І.Б.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права
навчально-наукового Юридичного інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)*

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ДОПОМОГИ ПОТЕРПІЛИМ ВІД ЗЛОЧИНІВ ЯК НАГАЛЬНА ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ

За даними Генеральної прокуратури України, у 2019 р. від кримінальних правопорушень потерпіло 300 792 осіб, з них 109 438 осіб – від тяжких та особливо тяжких злочинів [1]. За розглянутими судами першої інстанції матеріалами кримінального провадження кількість фізичних осіб – потерпілих від злочинів, у 2019 р. становила 58 639 осіб, з яких заподіяно шкоди життю – 1 415 особам, здоров'ю – 8 333 особам, 48 891 особі завдано матеріальної і моральної шкоди [2].

Наразі державна політика потребує зміщення вектору у напрямку посилення захисту порушених злочинними проявами прав і інтересів громадян та максимально можливого відновлення попереднього становища, передусім – шляхом запровадження економіко-правового механізму, що відповідає уже сформованим міжнародним стандартам. Законодавчий механізм соціальної, матеріальної, правової, психологічної, медичної чи іншої допомоги; пошук бюджетних чи позабюджетних шляхів реалізації запропонованих заходів – ці та інші питання продиктовані до їх невідкладного розв'язання вимогами сучасної практики протидії злочинності.

Держави СНД. У Республіці Білорусь прийнята Концепція захисту жертв злочинної діяльності (20.01.2006 р.) визначила основні підходи до побудови системи попередження впливу наслідків злочинної діяльності на населення, звівши їх до такого: 1) регламентація на законодавчому рівні питань, що стосуються захисту потенційних жертв від злочинних посягань, із зазначенням заходів профілактики, спрямованих на зменшення ризику стати жертвою злочину; 2) покладення організації соціального захисту і реабілітації потерпілих від злочинної діяльності на відповідні місцеві виконавчі і розпорядчі органи; 3) підготовка проекту закону Республіки Білорусь «Про правовий статус жертв злочинної діяльності»; 4) впровадження у правоохоронну практику передових форм і методів профілактики впливу наслідків злочинної діяльності, надання громадянам, які володіють підвищеним впливом наслідків злочинної діяльності, фінансової підтримки у придбанні технічних засобів самозахисту від злочинних посягань; 5) регулярне здійснення обліку та моніторингу рівня впливу наслідків злочинної діяльності на населення в країні та її регіонах, проведення періодичних опитувань населення з метою виявлення справжніх масштабів впливу наслідків злочинної діяльності на населення і оцінки діяльності органів, що ведуть кримінальний процес, щодо попередження злочинності і такого впливу; 6) необхідність пошуку оптимальних наукових методик визначення грошових еквівалентів заподіяної в результаті злочинів потерпілим майнової, фізичної і моральної шкоди [3].

Положення прийнятого у Молдові закону «Про реабілітацію жертв злочинів» (29.07.2016 р.) передбачають надання жертвам злочинів спектру послуг з інформаційної, психологічної, юридичної чи фінансової підтримки уповноваженими суб'єктами, починаючи з Міністерства охорони здоров'я, праці та соціального захисту та інших центральних органів виконавчої влади і завершуючи місцевими органами та юридичними чи фізичними особами некомерційних чи підприємницьких організацій. Право на отримання фінансової компенсації обмежене відповідним колом деліктів (вбивства, тілесні ушкодження, торгівля людьми, статеві злочини, отримання послуг дитячої проституції та ін.), поведінкою жертви злочину (у ряді випадків фінансова допомога виключається), територіальною юрисдикцією Республіки Молдова. При визначенні розміру фінансової компенсації до уваги беруть: а) витрати на госпіталізацію, лікування або інші пов'язані з лікуванням витрати, понесені жертвою злочину; б) пошкодження окулярів, контактних лінз, зубних протезів та інших предметів, що заповнюють функціональність окремих частин тіла людини; в) шкоду, заподіяну знищенням, пошкодженням чи відібранням майна жертви; г) збиток, заподіяний завданою злочинними діяннями втратою працездатності; д) у разі смерті жертви злочину – витрати на її поховання [4].

Відшкодування шкоди, завданої потерпілому внаслідок вчинення злочину, відповідно до законодавства *Естонської Республіки* здійснюється як шляхом здійснення державою виплат, так і в порядку кримінального провадження шляхом застосування медіаційних процедур. Закон «Про допомогу потерпілим» (17.12.2003 р.) закріплює основи державної допомоги, організації послуг з примирення, відшкодування витрат на психологічну допомогу, а також відшкодування потерпілим від насильницьких злочинів. Закон розрізняє матеріальну допомогу як різновид послуги з підтримки потерпілої особи (від недбалства, жорстокого поводження або фізичного, психологічного чи сексуального насильства) та відшкодування потерпілим від насильницьких злочинів, унаслідок яких особа помирає, отримує тяжку шкоду для здоров'я чи його розлад тривалістю не менше шести місяців. Сума відшкодування визначається на підставі інформації про матеріальну шкоду: 1) у зв'язку із втратою працездатності; 2) з огляду на лікування; 3) завдану смертю потерпілого; 4) завдану допоміжним засобам, що виконують окремі функції тіла чи предметів одягу; 5) що складається з витрат на поховання. Розмір відшкодування встановлено на рівні 80% від завданої матеріальної шкоди і не повинен перевищувати 9 590 євро [5]. В Естонії відсутній спеціальний фонд відшкодування потерпілим від злочинів. Питання відшкодування потерпілим належить до відання Департаменту соціального страхування, а не Міністерства юстиції.

Відсутність спеціалізованого нормативного акту, який регламентував би суспільні відносини, пов'язані із допомогою (реабілітацією) жертв злочинних посягань, спостерігається у законодавстві ряду держав пострадянського простору. Чинна ситуація відображає державницькі спроби радше точкового, а не повноцінного розв'язання посталої соціально-правової проблеми, шляхом відповідного сприяння жертвам – учасникам кримінального судочинства або

потерпілим від окремих категорій деліктів (Азербайджанська республіка, Киргизька республіка, республіки Казахстан, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан).

Україна належить до числа суб'єктів, які так і не спромоглися прийняти спеціалізований нормативний документ/документи, що встановлював би загальні засади допомоги (компенсації) жертвам (потерпілим) від злочинів, хоча свого часу спроби виправити таку ситуацію були задекларовані. При цьому вона повторює традиційний шлях правового розвитку пострадянських держав, акумулюючи увагу на дотриманні безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві (ЗУ «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 р. №3782-XII), чи питаннях допомоги потерпілим від певних категорій злочинів чи видів протиправної поведінки (ЗУ «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.211 р. №3739-VI, «Про боротьбу із тероризмом» від 20.03.2003 р. №638-IV). Частково існуючий стан можна пояснити попереднім прийняттям тотожних за назвою та змістом модельних законів країн – учасниць СНД (модельні закони «Про державний захист потерпілих, свідків» від 06.12.10.1997 р., «Про надання допомоги жертвам торгівлі людьми» від 03.04.2008 р., «Про протидію тероризму» від 03.12.2009 р.). У якості беззаперечних здобутків варто відзначити започаткований підхід до розв'язання проблеми насильства (у тому числі домашнього), шляхом прийняття ряду нормативно-правових актів: ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. №2229-VIII, розпорядження КМ України «Про схвалення Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року» від 10.10.2018 р. №728-р., постанови КМ України «Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі» від 20.03.2019 р. №234, «Деякі питання надання послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми, домашнього насильства, насильства за ознакою статі та насильства стосовно дітей» від 26.06.2019 р. №553, «Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» від 22.08.2018 р. №655, «Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» від 22.08.2018 р. №654). Підкреслюємо проте важливість саме комплексного, а не локального підходу.

Список використаних джерел

1. Звіт про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (2019 р.). URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=113897&libid=100820&c=edit&c=fo (дата звернення: 30.09.2020).

2. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження (2019 рік). URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019 (дата звернення: 14.05.2020).

3. О Концепции защиты жертв преступной деятельности: постановление Совета Министров Республики Беларусь от 20.01.2006 г. №74. URL: [http://pravo.by/document/?guid=2012&oldDoc=2006-19/2006-19\(052-082\).pdf&oldDocPage=11](http://pravo.by/document/?guid=2012&oldDoc=2006-19/2006-19(052-082).pdf&oldDocPage=11) (дата звернення: 05.05.2020).

4. О реабилитации жертв преступлений: закон Республики Молдова от 29.07.2016 г. №137. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105870&lang=ru (дата звернення: 12.05.2020).

5. Про допомогу потерпілим: Закон Естонської Республіки від 17.12.2003 р. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13227600?leiaKehtiv> (дата звернення: 13.05.2020).